D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi
Cilt: 10, Sayı: I, 1995, ss.195-219

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE İHRACAT KREDİLERİ VE EXİMBANK'IN İHRACATIN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ

Dilek Aykut SEYMEN (*)

ÖZET

İhracatın geliştirilmesi açısından, ihraç edilecek malların üretim ve pazarlanması aşamasında finansman büyük önem taşımaktadır. İhracatın finansmanı büyük ölçüde bankalarca açılan ihracat kredileriyle sağlanmaktadır.

Türkiye'de 1980 yılından itibaren dışa açık ekonomi politikalarının benimsenmesiyle birlikte ihracat kredileri en önemli teşvik araçlarından biri olarak uygulanmaktadır.

Türkiye'de ihracat kredilerini üç grupta incelemek mümkündür: TC Merkez Bankası İhracat Kredileri, Mevduat Bankaları İhracat Kredileri, Türk Eximbank Kredileri.

1968 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Merkez Bankası ve Mevduat Bankaları İhracat Kredilerinin kapsamları 1980 yılından itibaren genişletilerek ihracat teşvik edilemeye çalışılmıştır. Merkez Bankası İhracat Kredisi uygulanmasına 1990 yılında son verilmiştir. 1987 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan Türk Eximbank, günümüzde ihracatçılara kredi, garanti ve sigorta hizmetleri sunarak ihracatın finansmanında önemli bir rol üstlenmektedir.

GİRİŞ

Gelişmekte Olan Ülkelerede (GOÜ) ihracatın geliştirilmesi açısından ihraç edilecek malların üretim ve pazarlanması aşamasında finansman büyük önem taşır. İhracatın finansmanı, önemli ölçüde bankalarca açılan ihracat kredileri ile sağlanmaktadır.

En genel anlamı ile ihracat kredileri, mal ve hizmet ihracatında yabancı alıcının ödemeyi ertelemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. İhracat kredilerini vadelerine göre kısa orta ve uzun vadeli olarak üç grupta incelemek mümkündür. Genel olarak hammadde ve tüketim mallarının satışında kısa vadeli (iki seneye kadar), dayanıklı tüketim malları ve sermaye mallarının satışında orta vadeli (iki ila beş senelik), ağır sermaye mallarının satışı ve anahtar teslimi yatırım projelerinde ise uzun vadeli (beş seneden fazla) krediler kullanılmaktadır (Togan, 1992:73).

(*) Arş.Gör.D.E.Ü.İ.İ.B.F. İktisat Bölümü.

İhracat kredilerini ayrıca satıcı ve alıcı kredileri olarak da gruplandırmak mümkündür. Satıcı kredileri, dışarıya vadeli mal satan ihracatçıya, ürünü gönderir göndermez ihracatla ilgili belgeleri bankaya verdiği takdirde ürün tuttarı kadar kredi alma olanağı sağlamaktadır. Banka mal bedelini önceden belirlenen bir zamanda ihracatçıdan almaktadır. İhracat kredilerinin çoğu satıcı kredileri niteliğindedir. Alıcı kredileri ise ihracatçı ülkedeki bir kredi kurumu ya da kredi kurumları gurubunun doğrudan ihracatçıya açtığı, ona ihracatçı ülkedeki sermaye mallarını ve hizmetleri nakit parayla satın alma imkanı sağlayan bır kredı türüdür (Togarı, 1992. 73-75).

Günümüzde bankaların dış ticaretle ilgili ağırlıklı konularından birini oluşturan ihracat kredileri, bankalar ve ihracatçılar için olduğu kadar ülkenin ihracat potansiyelini daha iyi kullanabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bir çok ülke için ihracat kredileri, ihracatı teşvik politikaları arasında önemli yer tutmaktadır.

Ülkemizde de ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin uygulanmaya başlandığı 1980 yılından itibaren dışa açılmak ve dünya ekonomisi ile bütünleşebilmek amacıyla ithalatın liberalizasyonu ile birlikte ihracatın yoğun olarak teşvik edildiği görülmektedir. İhracat kredileri, 1980'li yıllardan önce de uygulanmakla birlikte günümüzde ihracatı teşvik politikasının önemli araçlarından biri niteliğindedir.

Türkiye'de ihracat kredileri ile ilgili ilk uygulama, 1968 yılında 6/10649 sayılı "İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar" ile gündeme gelmiştir. İhracatın kalkınma planlarında öngörülen düzeyde gerçekleşmesini amaçlayan bu karar ile, ilk defa kısa vadeli, düşük faizli ihracat kredisi de uygulanmaya başlanmıştır. (Yapı Kredi Bankası,1982:6).

1980 yılından itibaren ise ihracat kredileri ile ilgili düzenlemeler, 25.1.1980 tarih ve 16880 sayılı "İhracatı Teşvik Kararı" çerçevesinde Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Teşvik ve Uygulama Dairesi" (TUD), tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

Türkiye'de son yıllarda, özellikle GATT ile yapılan anlaşmalar gereği vergi iadesi uygulamasının kaldırılmasının da etkisi ile, ihracat kredilerinin diğer teşvik tedbirlerine göre giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir.

Bu amaçla, çalışmamızda öncelikle ihracat kredilerinin 1980 yılından günümüze kadar gelişimi incelenerek, ihracat açısından önemi üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Daha sonra Türk dış ticaretinin finansmanında önemli bir yeri olan Türk Eximbank'ın faaliyetlerine yer verilecektir.

1.Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde İhracat Kredilerinin Gelişimi:

1980 sonrası dönemde ihracat kredilerini üç grupta incelemek mümkündür; TC Merkez Bankası İhracat Kredileri, Mevduat Bankaları İhracat Kredileri ve Türk Eximbank Kredileri.

Çalışmanın bu bölümünde özellikle TC. Merkez Bankası ve Mevduat Bankası İhracat Kredileri ayrıntılı olarak incelenerek, Türk Eximbank kredileri sadece toplam ihracat kredileri içindeki yeri itibariyle ele alınacaktır. Türk Eximbank kredileri ile ilgili ayrıntılı inceleme ikinci bölümde yapılmaktadır.

- TC. Merkez Bankası İhracat Kredileri:

1980 sonrasında Merkez Bankası tarafından kullandırılan ihracat kredileri iki dönemde incelenebilir;

1985 yılına kadar olan ilk dönemde uygulanan sisteme göre ihracat kredileri kısa vadeli olup dört grupta toplanmıştır (Artukoğlu,1990:42; Fığlalı,1988:21);

- İhracata Hazırlık Kredileri (sevk öncesi),
- İhracat Bedelinin Tahsili ile ilgili Krediler (sevk sonrası),
- Tütün Finansmanı,
- İhracatı Teşvik Fonu,

İhracata Hazırlık Kredileri, Belgeli ve Belgesiz İhracat Kredileri olarak iki şekilde kullandırılmıştır. Belgeli İhracat Kredisi, İhracat Teşvik Belgesi almak suretiyle Teşvik ve Uygulama Başkanlığı'nca uygun görülen projelerinin finansmanı için verilmiştir. Belgesiz İhracat Kredisi ise ihracatı Teşvik Belgesine gerek duyulmaksızın ihracatçılara aracı bankalar kanalıyla Merkez Bankası kaynaklarından kullandırılmış olan kredilerdir.

Daha önceki dönemde sadece Belgeli İhracat Kredileri olarak kullandırılan İhracata Hazırlık Kredileri 1985 yılından itibaren, Belgeli ve Belgesiz İhracat Kredilerini kapsamıştır.

İhracat Bedellerinin Tahsili ile ilgili Krediler,Vesikalı Senet Kredileri olarak adlandırılan ve ihrac mallarının gümrükten çıktıktan sonraki bedellerinin önceden tahsili ile ilgili kredileridir.

Tütün Finansmanı ise tütün ürününün üreticiden alınarak işlenmesi ve ihraca hazır hale getirilmesi için tütün ihracatçısına bankalar ve Merkez Bankası tarafında verilmiştir (Fığlalı,1988:21). 1968 yılından beri devam eden Tütün Finansman Kredisi uygulamasına 1985 yılında son verilmiş, Vesikalı Senet Kredileri ise 1984 ve 1985 yıllarındaki aradan sonra 1986-1989 döneminde yeniden uygulanmıştır.

İhracatı Teşvik Fonu Kredileri, 25.1.1980 tarihinde 16880 sayılı resmi Gazetede yayımlanan 8/812 sayılı" İhracatı Teşvik Kararı ile kurulan İhracatı Teşvik Fonu aracılığı ile kullandırılan kredilerdir. Söz konusu fonun kaynakları İthalat Rejimi çerçevesinde alınan teminatlardan belirli oranlarda sağlanan pay ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) Para Kredi Kurulu kararı ile aktarılan miktarlardan oluşmaktadır. Bu fonun kaynaklarının hepsi ihracatçı ve ithalatçılardan karşılanmış ve hazineye bir yük getirmemiştir. Ancak bu kaynakların ihracatta kullanımı kaynak dağılımına etki yapmıştır. Fakat ihracatın önemi nedeniyle kaynak dağılımına ihracatla bir olarak yapılmış olan bu etki olumlu bir tercihin sonucu olarak değerlendirilebilir.

1980 sonrası dönemde bir kısmı uygulamadan kaldırılan söz konusu kredilerin vadeleri ve kaynakları arasında farklılıklar bulunmakla birlikte faiz oranları arasında, ihraç edilen malın niteliğine bağlı olarak çok az farklılıklar bulunmaktadır. Bütün bu kredilerin kullanıcıya maliyeti ile tercihli olmayan diğer kredilerin (ticari krediler vb.) maliyetleri arasında önemli oranda fark söz konusudur. Bu farkın kaynağı ise ihracat kredilerinden alınmayan vergi tarife ve harçlardır (İbrahimhakkıoğlu,1986:14-15).

İhracat kredileri uygulanmasında 1985 yılından itibaren ikinci bir döneme girilmiş, söz konusu yılda spesifik olarak ihracat kredisi uygulamasına son verilmiştir. 31 Aralık 1984 tarih ve 18622 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan "İhracatı Teşvik Tebliği 85/2" ile ihracatı teşvik tedbirleri yeniden düzenlenmiştir. 20 Kasım 1986 tarih ve 1987 No'lu Resmi Gazetede yayınlanan Merkez Bankasının İhracat kredileri hakkında 1 no'lu tebliğ"i ile 1 Aralık 1986'dan itibaren,

- İhracat Reeskont Kredisi ve
- Vesaik Mukabili Kredi

uygulamalarına başlanmıştır.

Ayrıca, 20 Şubat 1987 tarih ve 19378 No'lu Resmi Gazetede yayımlanan 2 No'lu Tebliğ ile "Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Reeskont Kredisi", 5 Nisan 1988 tarihinden itibaren de Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) aracılığı ile "Özel İhracat Reeskont Kredisi" uygulamasına başlanmıştır. Ekim 1989'dan itibaren 20326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ihracat reeskont kredileri hakkında 6 Nolu Merkez Bankası Tebliği ile söz konusu kredi yürürlükten kaldırılarak bu kredi Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSŞ) Reeskont Kredisi olarak kullandırılmaya başlanmıştır.

İhracat Reeskont Kredisi, daha önce ihracat yapmış ihracat belgesi ve ruhsatnamesi sahibi firmalara, kanun, kararname ve tebliğlerle ihracı yasaklanan malların dışında kalan Türk orijinli bütün malların serbest dövizle

kesin ihracı tahhüdü karşılığı kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilmiştir. Söz konusu kredi ile ihracatçılar vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılmıştır.

Vesaik Mukabili Kredi, ihraç vesaikinin tahsile gönderildiğini gösteren belge karşılığında Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı'nda öngörülen döviz getirme sürelerinin içinde kalmak kaydıyla en fazla 45 gün süre ile kullandırılan bir kredidir.

Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Reeskont Kredisi ise yurtdışında müteahhitlik faaliyetleri karşılığı döviz sağlayacak firmalara kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilmiştir (Fığlalı,1988:8).

Tablo 1'de T.C. Merkez Bankası'nca açılan kredilerin yıllara ve kredi çeşitlerine göre dağılımı verilmiştir. 1980 yılından itibaren selektif kredi miktarlarında sürekli artış olmuş, 1983 yılında 181.5 milyar TL. ile ilk dönemin en yüksek düzeyine ulaşılmıştır. Söz konusu yılda bu artışa neden olan kredi türü "Blegeli İhracat Kredileri" dir.

1984 yılında ise uygulanan para politikasının etkisiyle verilmesi öngörülen krediler önceki yıla göre azaltılmıştır. Bu azalmada TL.'nın dolar karşısındaki değer kaybı da etkili olmuştur (Baykal,1988: 60). 1984-1987 yılları arasında ihracat kredileri çok düşük düzeyde kalmış, bazı kredi türlerinden hiç yararlanılmamıştır. 1988 yılından itibaren özel ihracat reeskont kredilerinin etkisi ile ihracat kredilerinde belirgin bir artış görülmüştür.

Merkez Bankası ihracat kredilerinin toplam Merkez Bankası kredileri içindeki payı da uygulamaya paralel bir durum arzetmektedir. 1980-1984 ortalaması olarak bu oran yaklaşık %11'dir. 1984-1987 yılları arasında ihracat kredilerinin toplam Merkez Bankası kredileri içindeki payı ortalama olarak %1.5'lara kadar düşmüş, 1988 ve 1989'da biraz artmıştır. Öte yandan 20 Kasım 1986 tarihinden itibaren "İhracat Kredisi Hakkında 1 Nolu Tebliğ" ile yürülüğe giren, ikinci dönem ihracat kredileri uygulamasına 1989 yılında son verilerek söz konusu yıl sonunda yaklaşık 335 milyar TL. olan (özel İhracat Reeskont Kredileri hariç) bakiye 1990 yılında tasfiye edilmiştir. Özel İhracat Reeskont Kredileri de 1990 yılında tasfiye edilmiş bu kredi yerine uygulamaya konulan DTSŞ Reeskont Kredisinin bakiyesi 229 milyar TL'na ulaşmıştır (Merkez Bankası.1990:42).

TABLO 1: T.C Merkez Bankasınca Açılan İhracat Kredilerinin Yıllara ve Kredi Çeşitlerine Göre Dağılımı (1980-1990).

YILLAR	Belgesiz İhracat	Kes. Sa. Finans.	Tütün Finans.	Ves. Sen.	İhr.Teş. Fonu	Belgeli İhracat	Y.Dışı Mût.Hiz.	İhr. Rees.	Öz.İhr Rees	DTSŞ Re.Krd	Top.MB İh.Krd.	Top. MB Krd.	(%) (1/2)
1980	5604	5613	4978	363	5730	25822	-	--	--	--	48110	655183	7.34
1981	46479	48	8848	482	17871	39454	--	--	--	--	113182	925480	12.23
1982	23686	-	3006	468	614	72831	--	--	--	--	100605	910513	11.05
1983	29022	--	5397	994	400	145758	--	--	--	--	181571	1234079	14.71
1984	1180	--	276	--	--	32157	--	--	--	--	33613	879943	3.82
1985	--	--	13	--	--	6986	--	--	--	--	6999	1299640	0.54
1986	1035	--	--	1621	--	1271	--	--	--	--	3927	1828034	0.21
1987	52800	--	--	400	--	--	1400	--	--	--	54600	3438700	1.59
1988	86500	--	--	3100	--	--	--	--	253100	--	342700	6211100	5.52
1989	328000	--	--	900	--	--	--	6000	254600	--	589500	7196000	8.19
1990	--	--	--	--	--	--	--	--	--	229000	229000	8294400	2.76

Kaynak: TC.MB. Yıllık Raporlarından Yararlanılarak Tarafımızdan Hazırlanmıştır.

1991 yılına gelindiğinde ise DTSŞ'ne Eximbank aracılığı kullandırılan bu kredilerin aşamalı olarak Kısa Vadeli Reeskont Pencere sistemine entegre edilmesi öngörülmüştür. Bu nedenle söz konusu kredi ile ilgili talepler Mayıs 1991 tarihinden itibaren kısıtlı olarak karşılanmış ve 1990 yılı sonu itibariyle 229 milyar TL. olan (avans) kredi bakiyesi Kasım 1991'de tamamen tasfiye edilmiştir. Bu tarihten itibaren Türk Eximbank'a reeskont penceresi kapsamında likitide sağlanması uygulamasına geçilmiştir (Merkez Bankası, 1991:42). Bu şekilde Eximbank'a senet iskontosu yolu ile sağlanan kredi 1991 yılında 165 milyar TL. iken 1992 yılında %163 artarak 436 milyar TL.'na, 1993 yılında ise %23 artarak 537 milyar TL.'na ulaşılmıştır.

- Mevduat Bankaları İhracat Kredileri:

1980 yılından itibaren dış ticarette liberasyona gidilmesinin etkisi ile, Bankacılık kesiminin de ihracat kredilerine önem verdiği görülmektedir. 1980 öncesi dönemde Mevduat Bankası İhracat Kredilerinin toplam kredileri içindeki payı %3-4 arasında değişirken bu oran 1980 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. Özellikle 1989 yılında "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar" çerçevesinde yürütülen, kambiyo rejiminin liberalleştirilmesine yönelik çalışmalar Mevduat Bankalarının ihracatın finansmanındaki rolünü de arttırmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde Mevduat Bankalarının verdiği ihracat kredilerinin Merkez Bankası kredilerinin üzerinde seyretmiş olduğunu görmek mümkündür. Öte yandan Mevduat Bankası kredileri yıllar itibariyle çok düzensiz bir seyir izlemiştir. 1986 yılına kadar önemli dalgalanmalar gösteren ihracat kredileri

ancak bu yıldan itibaren artış eğilimi göstermeye başlamıştır. Mevduat Bankası ihracat kredilerinin Mevduat Bankası toplam kredileri içindeki payı da yıllar itibariyle aynı eğilimde olmuştur. 1993 yılı sonunda bu oran yaklaşık %22'ye ulaşmıştır.

TABLO 2: Mevduat Bankalarınca Verilen İhracat Kredileri ve Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı (1980-1993) (Milyon TL;%)

YILLAR	Mev.Bank İhr.Krd. (1)	(%) Değişim	Mev.Bank Kredileri (2)	(%) (1/2)
1980	43180	-	789515	5.47
1981	93729	117.0	1318688	7.11
1982	379157	304.5	1805561	21.00
1983	547170	44.3	2417469	22.63
1984	560904	2.5	3149251	17.81
1985	717943	27.9	5567959	12.89
1986	1690705	135.5	10052781	16.82
1987	2142100	26.7	16033594	13.36
1988	3016200	40.8	23870600	12.65
1989	5667500	87.9	39356700	14.40
1990	9549600	68.5	69286700	13.78
1991	19861800	107.9	106490700	18.65
1992	37539632	89.0	195182100	19.23
1993	71954041	91.7	341526900	21.68

Kaynak: TC. Merkez Bankası Yıllık Raporlarından ve Bankalar Birliği Raporlarından Yararlanılarak Tarafımızdan Hazırlanmıştır.

- İhracat Kredilerinin Topluca Değerlendirilmesi:

1980 sonrası dönemde, Mevduat Bankası ihracat kredileri hem mutlak, hem de toplam ihracat kredileri ve ihracat içindeki pay olarak Merkez Bankası ihracat kredilerinin üzerinde seyretmiştir. (Tablo 3) Toplam ihracat kredilerinin ihracat içindeki payı yıllar itibariyle dalgalanmakla birlikte bu oranlar bize özellikle son yıllarda ihracatın yarıya yakın bir kısmının krediler yolu ile finanse edildiğini göstermektedir. İhracat kredilerinin toplam ihracat içindeki payı 1993 yılında %56'lara ulaşmıştır.

Uygulanan politikalar çerçevesinde Merkez Bankası ihracat kredilerinin giderek azalması ve 1990 yılında tamamen kaldırılması üzerine ihracatın finansmanında Mevduat Bankalarının ve 1988 yılından itibaren Türk Eximbank'ın rolü giderek artmıştır. Öte yandan ihracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı incelendiğinde bu oranın çok yüksek olmadığı görülmektedir. 1993 yılı itibariyle ihracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı yaklaşık %22'dir.

Tablo 3: Türkiye'de İhracata Yönelik Kredilerin Gelişimi (19[illegible]0-1993)

YILLAR	Toplam İhracat	TC.Mb İhr Krd	Mev.Ba İhr.Krd	Türk Ex Krd*	Diğ Mal. Ku Krd**	Top.İhr. Krd	Top. Krd***	(%) (2/1)	(%) (3/1)	(%) (2/4)	(%) (3/4)	(%) (4/1)	(%) (4/5)
1980	221498	48110	43180	--	--	91290	1444698	21.7	19.5	52.7	47.3	41.2	6.3
1981	530716	113182	93729	--	--	206911	2244168	21.3	17.7	54.7	45.3	39.0	9.2
1982	937311	100605	379157	--	--	479762	2716074	10.7	40.5	21.0	79.0	51.2	17.7
1983	1298945	181571	547170	--	--	728741	3426366	14.0	42.1	24.9	75.1	56.1	21.7
1984	2608332	33613	560904	--	--	594517	4231803	1.3	21.5	5.7	94.3	22.8	14.1
1985	4152927	6999	717943	--	--	724942	7114780	0.2	17.3	1.0	99.0	17.5	10.2
1986	5012346	3927	1690705	--	--	1694632	12354859	0.1	33.7	0.2	99.8	33.8	13.7
1987	8844331	54600	2142100	--	--	2196700	19659579	0.6	24.2	2.5	97.5	24.8	11.2
1988	16809242	342700	3016200	129284	33400	3521584	29141584	2.0	17.9	9.7	85.6	21.0	12.1
1989	24819337	589500	5667500	1323585	59000	7639585	44903285	2.4	22.8	7.7	74.2	30.8	17.0
1990	34471706	229000	9549600	3728200	78500	13565300	78387200	0.7	27.7	1.7	70.3	39.4	17.3
1991	57373403	--	19861800	6342000	206200	26410000	137137700	--	34.6	--	75.2	46.8	19.3
1992	111123668	--	37539632	12687500	248100+	50475232	257107400	--	33.8	--	74.4	45.4	19.6
1993	171144874+	--	71954041	24220000	--	96174041	442005300+	--	42.0	--	74.8	56.2	21.8

* Özel İhracat Reeskont Kredisi, TC. MB. Kredileri İçinde Gösterildiğinden Dikkate Alınmamıştır.

** Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri, (1993 yılına ait veri elde edilememiştir.)

*** Toplam Krediler 1988 yılından itibaren Türk Eximbank Kredilerini de kapsamaktadır.

\+ Geçici Değerlerdir.

Kaynak: TC. MB. ve Türk Eximbank Yıllık Raporlarından Yararlanılarak Tarafınızdan Hazırlanmıştır.

Çalışmamızda ayrıca ihracat ve ihracat kredilerine ait değerler GSMH deflatöründen (1987=100) yararlanılarak reelleştirilmiş ve söz konusu büyüklüklere ilişkin gelişmeler grafik halinde sunulmuştur.

Grafikte, Merkez Bankası ihracat kredilerinin uygulanan politikaya paral' olara' azalış gösterdiğini görmek mümkündür.

Mevduat Bankaları ihracat kredileri ise nominal olarak sürekli artış göstermekle birlikte, reei olarak incelendiğinde 1984-1985 ve 1987-1988 yıllarında önceki dönemlere göre azaldığı bunun dışındaki yıllarda arttığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen tarihler arasında 1984 ve 1988 yıllarında Mevduat Bankaları ihracat kredilerindeki düşüşler bankacılık sektörünün toplam kredilerindeki daralma ile açıklanabilir. Öte yandan 1985 ve 1987 yıllarında Mevduat Bankalarının toplam kredileri arttığı halde ihracat kredileri azalış göstermiştir. Bu da bize Mevduat Bankalarının kredi ve plasman politikalarında, karlılıkları doğrultusunda iç piyasanın finansmanına yöneldiklerini göstermektedir. Söz konusu yıllarda faiz oranlarındaki artışın böyle bir gelişmede önemli etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Belirtilen yılların dışında ise Mevduat Bankaları ihracat kredilerindeki artış, toplam Mevduat Bankaları kredilerindeki artış ile paralel bir seyir izlemiştir.

Ayrıca Mevduat Bankaları ihracat kredilerinin 1988 sonrası gelişimi incelendiğinde de ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 1988 yılından sonra TL'nın dolar karşısında aşırı değerli tutulması genel ekonomik dengeleri bozarken bu durum bankacılık sektörü açısından bir avantaj yaratmıştır; Bankacılık sektörü döviz pozisyonlarını arttırmak amacıyla (ihraç bedellerinin ucuza alınması yoluyla) ihracat kredilerini arttırarak açılan kur makasından büyük kazançlar elde etmeye yönelmiştir. Grafik üzerinde de görülebileceği gibi ihracat reel değerlerinde nispi azalmaya rağmen Mevduat Bankalarının ihracat kredilerindeki artış bunu doğrulamaktadır.

Grafik üzerinde toplam ihracat değerleri ile ihracat kredileri bir arada incelendiğinde özellikle son yıllarda ihracatın büyük bir kısmı ihracat kredileri ile finanse edildiği halde bu iki değişken arasında önemli bir ilişkinin olmadığını söylemek mümkündür. (*).

(*) Nitekim daha önce yaptığımız bir çalışmada elde edilen sonuçlara göre 1980-1990 dönemlerinde ihracat kredilerindeki %100'lük bir artışın ihracatı ancak %6 oranında arttırılabiliyor olması da burada vardığımız sonucu desteklemektedir. (Ayrıntılı bilgi için lütfen bkz. Dilek Aykut, Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde İhracatı Geliştirmede İzlenen Politikaların Etkinliği, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992.)

Grafik 1: İhracat Kredilerinin Reel Gelişimi

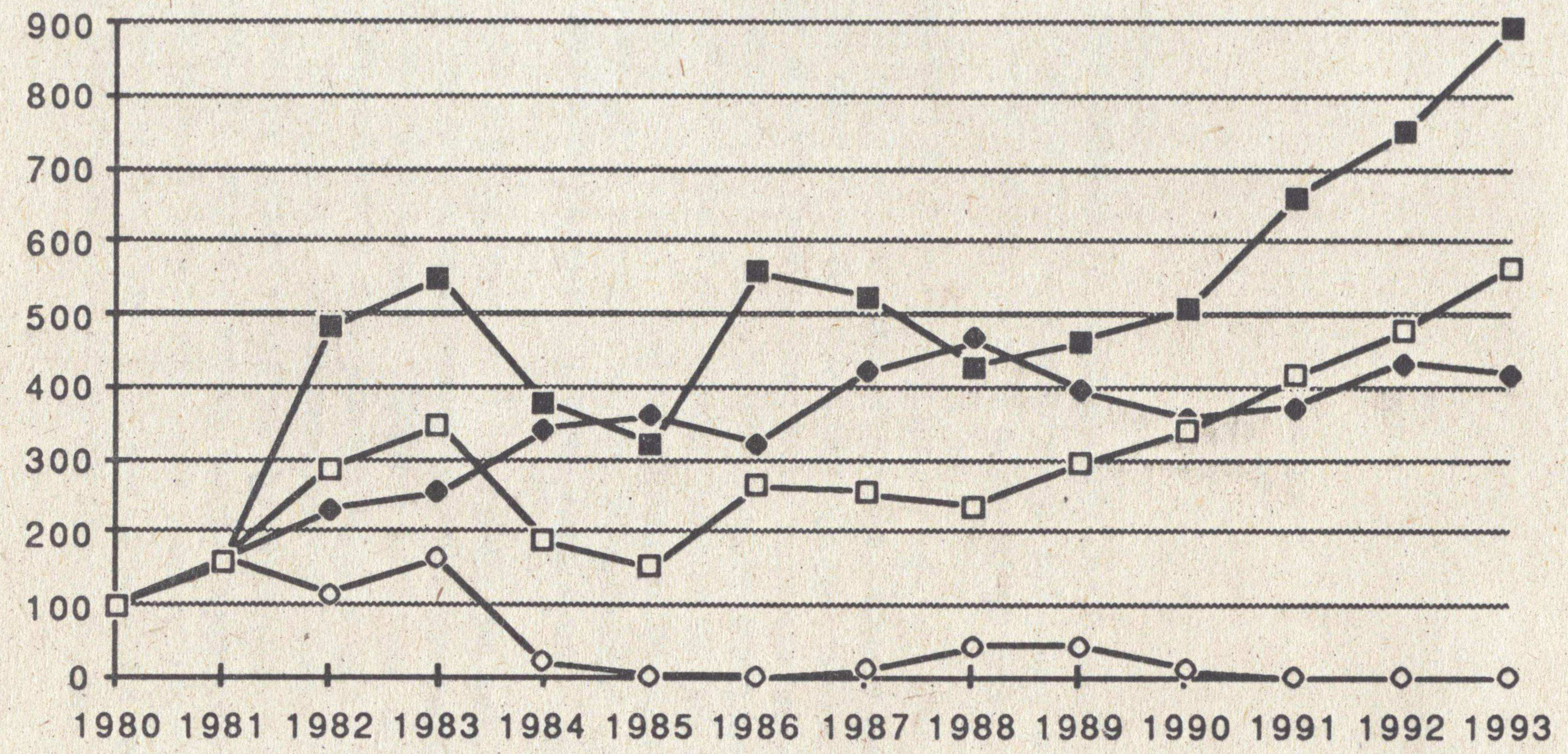

● İhracat O MB.İhr.Krd. ■ Mev.Bnk.İhr.Krd. □ Top.İhr.Krd.
Kaynak: TC.MB, Bankalar Birliği ve Türk Eximbank Faaliyet Raporlarından Yararlanarak Tarafımızdan Hazırlanmıştır.

Örneğin 1984 ve 1985 yıllarında ihracat kredilerinde reel değerlerle önemli düşüşler olduğu halde bu durum ihracat üzerinde etkili olmamıştır. Aynı durum 1987 ve 1988 yılları için de geçerlidir.

Öte yandan 1986 yılında ihracattaki düşüşün sebepleri arasında iç talebin canlılığı, petrol fiyatlarındaki düşüşün Orta Doğu pazarlarını daraltması gibi etkenler sayılabilir. 1989 ve sonraki yıllarda ise ihracat üzerinde, aşırı değerlenmiş kur politkasının, parasal teşviklerden vazgeçilmesinin ve körfez krizinin olumsuz etkileri yaşanmıştır. Buradan hareketle ihracatın azaldığı dönemlerde ihracat kredilerinde önemli artışlar olmasına rağmen bu artışların ihracata belli bir ivme kazandırmaya yetmediğini söylemek mümkündür.

Türkiye'de son yıllarda ihracatın dünya uygulamaları paralelinde desteklenerek, finanse edilmesi ve gelişmiş ülkelerdeki ihracatı teşvik tedbirlerinin uygulanması yolundaki çabaların arttığı görülmektedir. Bu amaçla, gerek vergi iadesi uygulamasının kaldırılmasıyla ihracatçının karşılaştığı zorlukları gidermek gerekse ihracatçılara kredi, garanti ve sigorta hizmeti sunmak amacıyla 1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası (TÜRK EXİMBANK) kurulmuştur. Günümüzde ihracatın finansmanında oldukça önem kazanan Eximbank'ın faaliyetleri aşağıda açıklanmaya çalışılmaktadır.

2. Türk Eximbank İhracat Kredi,Garanti ve Sigorta Programları:

31 Mayıs 1987 tarihli mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 3332 sayılı kanun ile Bakanlar Kurulu'na, Devlet Yatırım Bankası'nı, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatı ile yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin, dış yatırımların ve yurtiçi yatırım malı imalat ve satışının kredilendirilmesi, finansmanı, desteklenmesi, sigorta ve garanti edilmesi konularında yeniden düzenleme yetkisi verilmiştir.

Bu yetkiye dayanan Bakanlar Kurulu, 21 Ağutos 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 87/11914 sayılı kararıyla, "Devlet Yatırım Bankası'nın Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ. adıyla yeniden düzenlenmesine dair esaslar"ı belirlemiştir (DPT,1990:62).

Türk Eximbank'ın, dış ticaretin finansmanında gelişmiş ülkelerin yıllardır kullandıkları teşvik yöntemleri ve tekniklerini etkin olark uygulamak, düşük maliyet, uygun zaman ve yeterli miktarda kredi temin etmek, yurt dışı ve yurtiçi kurumların ihracatımızın arttırılmasına etkin bir şekilde katılımını sağlamak gibi önemli hedefleri olduğu belirtilebilir.

Eximbank'ın amaçları, ihracatı geliştirmek, ihraç edilen mal ve hizmetleri çeşitlendirmek, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırarak ihracatçıların uluslararası ticaretteki paylarını arttırmak, ihracatçıların girişimlerinde gerekli desteği sağlamak, ihracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve yatırımcılara uluslararası pazarlarda rekabet gücü ve güvence sağlamak, yurtdışında yapılacak yatırım ve ihracatın amacına yönelik yatırım malları üretimini destekleyerek teşvik etmek şeklinde sıralanabilir.

Eximbank'ın programlarından her türlü ihracatçılar, imalatçı ihracatçılar, dış ticaret sermaye şirketleri, ihracata dönük sanayi ve yatırım malı üretenler, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yurt dışında yatırım yapan firmalar, ihracatçı, dış müteahhit ve yatırımcıları destekleyen finans kuruluşları ile Türk ihraç ürünlerini vadeli olarak satın alacak ihracatçılar yararlanmaktadır (Türk Eximbank Broşürü).

Banka amaçlarına ulaşabilmek için kredi, garanti ve sigorta programlarından oluşan bir sistem oluşturmuştur, oluşturulan bu programların bazıları, kuruluş yılından bugüne kadar uygulanmış bazıları bir süre sonra kaldırılmış bazıları ise uygulama aşamasına gelmiştir. Aşağıda bu programlar açıklanmaya çalışılmaktadır (Türk Eximbank Broşürü).

2.1. Kredi Programları

Türk Eximbank tarafından ihracatın finansmanında kısa, orta ve uzun vadeli kredi programları çerçevesinde aşağıdaki krediler uygulanmaktadır.

- **Sevk öncesi ihracat Kredisi (SÖİK):** Mart 1989 tarihinde uygulamaya konulan bu kredinin amacı, tarım ve madencilik ürünleri ile ihracata yönelik mal üreten sanayilerin imalat aşamasından başlanarak desteklenmesidir. Kısa vadeli bir kredi olan SÖİK ticari bankalar aracılığı ile kullandırılmaktadır.

Söz konusu kredi, ihracatçı veya imalatçı niteliği olan firmalarla, ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara Türk kökenli sanayi mallarını serbest dövizle ihraç etmeleri ve bu konuda kesin ihraç taahhüdünde bulunmaları karşılığında kullandırılmaktadır. SÖİK ile ihracatçıya, taahhüt ettiği ihracat FOB bedelinin işlenmiş tarım ürünleri dahil sanayi ürünlerinde %50'si, işlenmiş tarım ve madencilik ürünlerinde ise %25'i oranında kredi sağlanmaktadır.

Kredi tutarı, FOB ihracat tahhüdünün kullandırım oranındaki tutarının kredi talep tarihindeki TC Merkez Bankası döviz alış kurundan bulunacak TL karşılığı ile sınırlandırılmıştır.

Kredinin vadesi ihraç edilecek ürüne bağlı olarak 120 veya 180 gün olarak belirlenmiştir. Krediye uygulanan faiz oranı ise vadeye bağlı olup piyasa koşullarına göre revize edilmektedir. Halen uygulanan faiz oranı %43'dür (Yetim, Madazlı,1994:37).

- **Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSŞ) Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredileri:** Eximbank tarafından Mayıs 1988 tarihinde uygulamaya konulmuş olan özel İhracat Reeskont Kredisinin uygulama esasları Ekim 1989 tarihinde değiştirilerek bu kredi imkanı 1990 yılı başından itibaren DTSŞ Reeskont Kredisi adı altında tahsis edilmeye başlanmıştır.

Kullandırımı firmaların ileriye dönük ihracat performans taahütlerine bağlanmış olan DTSŞ Reeskont Kredisi esasen TC Merkez Bankası kaynaklarından Eximbank için tahsis edilen özel bir reeskont imkanıdır.

Kredinin kullanıcıları, 1993 yılına kadar, bir önceki yıl ihracat performansı 100 Milyon ABD dolarının üzerinde gerçekleşen ve HDTM'nca DTSŞ statüsü verilmiş olan firmalar iken bu tarihten itibaren ülke ihracatındaki paylarının giderek artacağı düşüncesi ile çok ortaklı dış ticaret şirketleri de kullanıcılar arasına dahil edilmiştir.

DTSŞ'nin isletme sermayesi ihtiyaçlarının uygun bir vade ve maliyetle karşılanması ve böylece ihracat performanslarının artışının sağlanmasına yönelik olan söz konusu kredi, halen Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredisi ve Kısa Vadeli Döviz Kredisi opsiyonlarını içermektedir.

Her iki kredi türünde de kredi tutarı firmanın sunacağı proje tutarına uygun olarak belirlenmektedir. Kredinin vadesi 90 gündür. Faiz oranı ise kredi tutarına göre değişiklik göstermektedir. Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredisinde uygulanan faiz oranı, TC Merkez Bankası tarafından kısa vadeli reeskont işlemlerine uygulanan iskonta faiz oranı ile aynıdır. Kredilendirmeye esas ihracat performansını, Eximbank'ın ihracat kredi sigortası kapasamına aldırılan firmalara söz konusu oranın 2 puan altında, aldırmayan firmalara ise 2 puan üstünde faiz uygulanmaktadır. Kısa Vadeli Döviz Kredisinde ise krediye üç aylık libor + % 0.5 oranında faiz uygulamaktadır (Türk Eximbank, 1990:19; Türk Eximbank Broşürü).

- **İhracat Finansmanı Kredisi (İFK):** 16 Ağustos 1991 tarihinde yeni ihracat potansiyeli yaratmak, ihracatı arttırmak ve imalatçı ihracatçı firmaları desteklemek amacıyla İFK Programının oluşturulmasına karar verilmiştir. Nisan 1992 tarihinden itibaren uygulanmaya başlayan kredi, ihracatçıların geçmiş dönemdeki performansları dikkate alınarak ticari bankalar aracılığı ile kullandırılmaktadır (Türk Eximbank, 1992:14). Kredinin ana kaynağını DFİF oluşturmaktadır. (1992 yılı itibariyle Eximbank'a bu fondan 500 milyar TL. aktarılmıştır.)

Program çok uluslu anlaşmalar çerçevesinde Ocak 1992 tarihinden itibaren DFİF primleri uygulamasının kaldırılması ile ortaya çıkan finansman ihtiyacının karşılanması işlevini de göstermektedir. Söz konusu krediden, başvuru tarihinden önceki 15 ayın ilk 12 aylık döneminde asgari 1 milyon ABD Doları tutarında imal ettiği malın ihracatını gerçekleştirmiş bulunan imalatçı ihracatçı firmalar ile imalatçı ve/veya imalatçı ihracatçılara kurulacak çok ortaklı DTSŞ ve ihracatlarını DTSŞ üzerinden geçiren 1 milyon ABD Dolarlık ihracat barajını aşmış imalatçı veya imalatçı ihracatçılarca firmalar, Türk kökenli mallarını serbest döviz ile ihraç etmeleri ve bu konuda kesin ihracat taahhüdünde bulunmaları karşılığında yararlanabilmektedirler.

FOB ihracat taahhüdünün belli bir oranını (%70) aşmamak üzere tarım madencilik ve sanayi sektorü bu krediden yararlanabilmektedir.

Kredinin limiti, ihracat taahüdünün kullandırım oranındaki tutarının kredi talep tarihindeki TC Merkez Bankası döviz alış kurundan bulunacak TL karşılığı ile sınırlandırılmıştır.

Kredi vadesi, taahüt edilen ihracat tutarının 90 günde bir yerine getirilmesi ve tahakkuk eden faizlerin 90 günde bir ödenmesi koşulu ile azami bir yıl vadelidir. Faiz oranı ise TC Merkez Bankası reeskont faiz oranı ile aynıdır. Halen bu oran %48 dir (Yetim, Madazlı,1994:37)

- **Hedef Pazar İhracat Kredisi (HPİK):** 1 Nisan tarihinde uygulanmaya başlanan bu kredinin amacı, ihracatta yeni hedef pazarlar olarak belirlenen Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması üyesi ülkeler (ABD, Meksika, Kanada) ile Japonya ve G.Afrika Cumhuriyetine yapılacak tekstil, konfeksiyon, deri, saraciye ve ayakkabı ihracatları için imalatçı veya ihracatçı firmaların, ihracata hazırlık aşamasında ihtiyaçları olan işletme sermayesinin oluşturulmasını desteklemektedir.

Ticari bankalar aracığı ile kullandırılan bu kredinin yararlanma koşulları ve kredi tutarı SÖİK ile aynıdır. Kredinin vadesi 180 gün olup, faiz oranı SÖİK'nde uygulanan azami faizin 10 puan altındadır ve kullanım süresine bağlı olmaksızın sabittir. HPİK'nde halen uygulanan faiz oranı %33'dür (Yetim, Madazlı,1994:37).

- **Alıcı (Ülke) Kredileri (AK):** Alıcı kredileri hem ihracatçılara hem de müteahhitlere Eximbank güvencesi ile ülke risklerinden arındırılmış bir ortamda faaliyetlerine devam ederek yeni pazarlara girebilme olanağı sağlamaktadır.

Bu kredi sayesinde alıcılara Türkiye'den vadeli ithalat yapabilme olanağı sağlanmakta, böylece ihracatın arttırılması amaçlanmaktadır. Alıcı ülkelrin bu krediden yararlanabilmeleri için ihraç edilecek malın Türkiye menşeli ve en az %50 yerli katkıya sahip olması koşulu aranmaktadır. İhracatçı lehine açılan akreditif FOB bedelinin anlaşmaya göre tamamı veya belli bir oaranı, kredi tutarını oluşturmaktadır (Türk Eximbank,1990:20; Türk Eximbank,1992:11).

Öte yandan Eximbank tarafından açılan alıcı kredileri içinde önemli bir konuma sahip olan proje kredileride türk müteahhitleri tarafından gerçekleştirilecek anahtar teslimi projelere finansman sağlamaktadır.

- **Uzun Vadeli Ticaretin Finansmanı Fonu (UVTFF):** Türk Eximbank. İslam Kalkınma Bankası bünyesinde kurulmuş bulunan ve 1988 yılından bu güne faaliyetini sürdüren UVTFF'nun Türkiye ile ilgili işlemlerine aracılık etmektedir. Fonun amacı ihracatçılara finansman olanağı sağlayarak İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesidir.

Söz konusu fondan, ancak İslam teşkilatı üyesi ülkelere yerli girdi oranı FOB değerinin en az %40'ı olan malları ihraç eden ihracatçılar yararlanabilmektedir. İhracat işleminin belli bir oranı fon tarafından finanse edilmektedir. Kredinin vadesi ihraç edilen malın cinsine göre 6 ila 60 ay arasında değişmektedir.

2.2. Garanti Programları:

İhracat Kredi Garantisi ticari bankalara ve diğer finansal kurumlara, ihracat faaliyetlerinin herhangi bir aşamasında ihracatçıya finansman sağlayabilmelerine yardımcı olmak üzere verilen her türlü garantiyi ifade etmektedir (Türk Eximbank Broşürü).

Türk Eximbank ihracatçılara, Türkiye'den mal ithal eden alıcılara, ihracata dönük yurt içinde ve yurt dışında yatırım yapan girişimcilere, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlere, yurtiçi ve yurt dışı finansman kurumlarınca yatırım, üretim ve pazarlama aşamalarında kredi açılmasını kolaylaştırmak üzere aşağıda belirtilen garanti programlarını hazırlamış bulunmaktadır (Türk Eximbank Broşürü).

- **Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Kredi Garantisi:** Türk Eximbank'ın uyguladığı bu garanti programıyla finansman kurumlarının Türk müteahhitlerine yurt dışında yapacakları işler için açacakları kredilerin belirli bir bölümü güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu yöntem ile müteahhitler kısa ve orta vadeli TL ve/veya döviz kredisi kullanma olanağına sahip olmaktadırlar (Türk Eximbank,1992:12).

Bu çerçevede halen Libya Köprü Döviz Kredi Garantisi ve Irak Kredi ve Garantisi Programları uygulanmaktadır.

Libya Köprü Döviz Kredi Garantisi'nin amacı, Libya'da müteahhitlik hizmeti yapan Türk firmalarına, ticari bankalarca kullandırılacak döviz kredilerine garanti vererek bu firmaların Libya Merkez Hazinesine intikal etmiş ve Türkiye'ye transfer emri bekleyen istihkak alacaklarının yurda gelişine kadar geçen sürede finansman ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Firmların söz konusu kredi garantisinden yararlanabilmeleri için Eximbank tarafından yapılan inceleme sonucunda uygun bulunmaları, yurda gelecek istihkak tutarının Eximbank'a temlik edilmesi ve yurda döviz getirme taahhüdünde bulunulması gerekmektedir. Türk Eximbank'ça temlik alınan tutarın belirli bir oranında, ticari bankalarca firmalara kullandırılan döviz kredilerinin tamamı garanti kapsamına alınmaktadır (Türk Eximbank Broşürü).

Garanti Programı çerçevesinde uygulamaya konulan diğer bir program ise körfez krizi nedeniyle Irak ve Kuveyt'ten alacağı olan ihracatçı ve müteahhit firmaların zararını karşılamaya yönelik olarak başlatılan Irak Kredi

ve Garanti Programıdır. Ocak 1991 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu Kararı uyarınca yürürlüğe giren Irak Kredi ve Garanti Programının kapsamı 7 Ağustos 1992 tarih ve 92/T-69 sayılı kararı ile genişletilmiştir.

2.3. Sigorta Programları:

İhracat Kredi Sigortası, ihracatçının, mal veya hizmet ihraç ettiği müşterilerinin ödeme gücünü kaybetmesi veya politik olaylar sonucu ödemede bulunamaması sonucu karşılaştığı zararları teminat altına alan bir sigorta türüdür.

İhracatın arttırılması amacıyla oluşturulan bu sistemin iki önemli fonksiyonu söz konusudur (Alpan ve Diğerleri, 1987:12).

- Bunlardan ilki ihracatçıyı, dış alıcıya karşı sigortalıyarak, alacağını mevcut ticari ve politik risklere karşı belirli limitler dahilinde garantiye almak,

- Diğeri ise, ihracat kredi sigortası poliçileri yoluyla bankaya garanti vererek, ihracatçıların ihtiyaç duyacakları kredilerin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Türk Eximbank tarafından ihracatçıyı ticari ve politik risklere karşı güvence altına almak amacıyla geliştirilen İhracat Kredi Sigortası sistemi mevcut pazarların genişletilmesi ve ihracat gelirlerinin arttırılmasını sağlamaya yönelik, etkili ihracatı teşvik araçlarından biri olarak görülmektedir.

Buna ek olarak, Alıcı Kredilerini de ihracatçıların ülke riskinden arındırılmış bir ortamda faaliyet göstermelerine olanak sağladığı için, bir tür sigorta olarak değerlendirmek mümkündür. Böylece Eximbank'ın sigorta fonksiyonu sadece uyguladığı sigorta faaliyetleri ile sınırlı kalmamaktadır.

Türk Eximbank'ın politik riskler nedeniyle kredi, garanti ve sigorta işlemlerinden doğabilecek zararlar 3659 sayılı Kanun uyarınca Hazine tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca sigorta faaliyetleri ile yüklenilen ticari riskler de dünya ve Türkiye'nin önde gelen sigorta kuruluşlarıyla yapılan anlaşmalar çerçevesinde reasüre edilmektedir.

Türk Eximbank, gelişmiş ülkelerdeki ihracat kredi sigortası sağlayan kuruluşlarla da ilişki içinde olabilmek amacıyla Haziran 1991 de İhracat Sigorta Kurumları Birliği olan BERNE UNION' a gözlemci üye olmuştur. Aşağıda, Eximbank tarafından uygulanan sigorta programları incelenmeye çalışılmaktadır (Türk Eximbank Broşürü).

- **Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası:** 1989 yılında faaliyete geçen söz konusu sigorta programının amacı, ihracatçıların bir yıl içinde çeşitli ülkelere ve alıcılara yapacakları kısa vadeli sevkiyatlara ilişkin ihracat bedellerinin sevk sonrası dönemde ticari ve politik risklere karşı teminat altına alınarak, ihracatın yeni pazarlara açılması ve mevcut pazar payının arttırılması yönünde teşvik edilmesidir. Ayrıca düzenlenecek poliçenin teminat olarak gösterilmesi yolu ile ticari bankalardan finansman sağlama olanağı da yaratılmaktadır. Belirli ülkeler sigorta kapsamına alınmıştır. İhracatçıların 1yıl içinde yapacakları 360 güne kadar vadeli sevkiyatlarının tümü tek bir poliçe ile sigortalanabilmektedir. Sigorta primi alıcının türüne, alıcının bulunduğu ülke riskine, ve vadeye göre belirlenmektedir. Doğacak zararın %90'ı tazmin edilir.

- **Spesifik İhracat Kredi Sigortası:** Bu program ile ihracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak beş yıla kadar vadeli ödeme koşuluyla yapacakları sermaye malı ihracatından doğan alacaklarının ticari ve politik risklere karşı teminat altına alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca sigorta edilen ihracat işlemi ve ilgili olarak ihracatçıya finansman olanağı sağlayan bankaların alacakları da garanti altına alınmaktadır. Yerli girdi oranı en az %60 olan malları beş yıla kadar vadeli ödeme koşulu ile satan ihracatçılar bu sigortadan yararlandırılır. Prim oranı Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortasında olduğu gibi belirlenmektedir. Doğacak zararın %80-100 arasında değişen oranları tazmin edilmektedir.

- **Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Sigortası:** 1990 yılında yürürlüğe konulan bu program, yurt dışında iş yapan müteahhit firmaların tahhüt sözleşmesinden itibaren doğabilecek alacaklarının ticari ve politik risklerinden doğabilecek zararlara karşı sigorta güvencesi altına alınması amacıyla uygulanmaktadır. Bu sigorta programından yurt dışında bir işveren tarafından yapımı ihale edilen taahhüt projelerini üstlenen Türkiye'de yerleşik müteahhit firmalar yararlanabilmektedirler. Sigorta primi, işin gerçeştirildiği ülkenin risk derecesine, süreye ve ödeme vadesine bağlı olarak değişmektedir. Doğacak zararın %80'i tazmin edilmektedir.

- **Yurt Dışı Yatırım Sigortası:** Eylül 1991 tarihinde uygulamaya konulan bu program, Türk yatırımcıların yurt dışında gerçekleştirecekleri yatırımları (kamulaştırma, millileştirme, transfer güçlükleri v.b) politik risklere karşı güvence altına almayı amaçlamaktadır. Söz konusu sigortadan TC uyruklu gerçek ve tüzel kişilerle Türk yasalara göre kurulmüş şirketlerin yurt dışında yapacakları Türkive'ye döviz kazandırıcı yönde katkısı olacağı belrilenen yatırımlar yararlandırılmaktadır. Sigorta primi yatırım yapılacak ülkenin risk durumuna göre belirlenir ve zararın % 90'ı tazmin edilir.

- **Ülke Kredileri Garanti Programı Mal İhracatı Finansmanı:** Programın amacı, yeni kurulan Cumhuriyetlerin serbest pazar ekonomisine geçişte gereksinim duyacakları malları sağlayıp, Türk ihracatçılarına bu yolla geniş bir pazar olanağı sunarak Türkiye'ye döviz girişini arttırmaktır. Kredilerin finansmanı ticari bankalarca sağlanmakta Türk Eximbank, Garanti Mektubu ile bankanın riskini, Spesifik İhracat Kredi Sigortası yolu ile de ihracatcıların karşı karşıya bulundukları politik riski üstlenmektedir. Krediden yararlanabilmek için ihracatçıların, yerli katkı oranı en az %50 olan Türk kökenli malları ihraç ediyor olamaları gerekir. Kredi tutarı, ilgili ülkeye açılan toplam kredi limiti içinde, her bir ihracatçının lehine açılan akreditif FOB bedelinin belli bir oranıdır. Sigorta primi Eximbank tarafından belirlenmektedir.

- **Ülke Kredileri Garanti Programı Proje Yatırım Finansmanı:** Programın amacı, yeni kurulan Cumhuriyetlerin, serbest pazar ekonomisine geçişte kendi imkanlarının yetersiz kaldığı durumlarda gereksinim duyacakları yatırımların ve projelerin Türk firmalarınca gerçekleştirilmesi yoluyla Türkiye'ye döviz girişini arttırmaktır. Söz konusu kredilerin finansmanı, kısmen Eximbank'ça, kalan kısmı ise Eximbank garantisi altında diğer finans kuruluşlarınca sağlanacaktır. Türk firmalarının karşılaştığı risk, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Sigortası Poliçesi ile Eximbank'ça teminat altına alınmıştır. Firmaların bu krediden yararlanabilmeleri için yapılan anlaşma çerçevesinde, ilgili ülke projesinin dış kaynak ihtiyacının en az %60'ının Türkiye'den sağlanıyor olması gerekmektedir. Kredi tutarı, ilgili ülkeye açılan toplam kredi limiti için her bir Türk firması lehine açılan akreditif bedelinin maksimum %95'idir. Sigorta primi Eximbank'ça belirlenmektedir.

Türk Eximbank'ın kredi, garanti ve sigorta programları ile ilgili bu açıklamaların ardından aşağıda, söz konusu programların türlerine göre faaliyet sonuçları incelenmeye çalışılacaktır.

2.4. Eximbank Programlarının Genel Gelişimi:

Eximbank'ın kuruluşu ile birlikte Türkiye'de ihracatın yoğun olarak parasal teşviklerle desteklendiği bir dönemden, kredi, garanti ve sigorta programları gibi uluslararası standartlara uygun teşviklerin uygulandığı bir döneme geçilmiştir. Bu programlar çerçevesinde ihracatçı ve müteahhitlere önemli ölçüde destekler sağlanmıştır. Türk Eximbank tarafından ihracatçılara kullandırılan krediler Tablo 4'de incelenmeye çalışılmaktadır.

TABLO 4: Türk Eximbank İhracat Kredileri (1988-1993)
(Milyar TL.)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
I. Sevk Sonrası İhracat Kredisi*	129.3	255.7	-	-	-	-
2.Sevk Öncesi İhracat Kredisi	-	677.4	3190.0	5589.0	10520.0	19243.0
III. DTSŞ Reeskont Kredisi**	-	390.5	538.2	753.0	1336.0	2615.0
IV. DTSŞ Kısa Vadeli Döviz Kredisi	-	-	-	-	258.0	479.0
V. İhracat Finansman Kredisi	-	-	-	-	573.5	-
VI. Hedef Pazar İhracat Kredisi	-	-	-	-	-	1703.0
TOPLAM	129.3	1323.6	3728.2	6342.0	12687.5	24220.0
Eximbank Krd./Top.Ihr.(%)	0.75	5.33	10.82	11.05	11.42	14.20
Eximbank Krd/Top.İhr.Krd.(%)	3.67	17.33	27.44	24.01	25.15	25.18

* 3.12.1989' da kaldırılmıştır.
** 28.10.1989 öncesinde özel İhracat Reeskont Kredisi olarak kullandırılmıştır.
Kaynak: 1990,1991,1992,1993 Eximbank Faaliyet Raporlarından Yararlanılarak Tarafınızdan Düzenlemiştir.

Eximbank ihracat kredileri ile ilgili ilk uygulama 1988 yılında Sevk Sonrası İhracat Kredisi (SSİK) ile başlamıştır. Ancak bu kredi, 31 Ocak 1989 tarihinden itibaren Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK) ile birleştirilmiştir. SÖİK uygulamaya konulduğu Mart 1989 tarihinden itibaren sürekli artış gösterek ihracatın desteklenmesinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Kredi kullanımi 1992 yılında 10.5 trilyon TL. olarak gerçekleşen SÖİK programı çerçevesinde 1993 yılında 3.5 milyar ABD doları FOB ihracat taahhüdü karşılığı 19.4 trilyon TL. kredi kullandırılmıştır (Türk Eximbank, 1993:9). Diğer bir değişle toplam ihracatın yaklaşık %20'si bu kredi ile finanse edilmiştir. SÖİK, 1993 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %85 oranında artış göstermiştir.

SÖİK'nin sektörel dağılımına baktığımızda 1993 yılı itibariyle ilk üç sırayı %25 ile hazır giyim, %19 ile demir çelik ve madeni eşya, %13 ile ise tekstil sektörünün aldığı görülmektedir.

SÖİK'nin 1993 yılı itibariyle bölgesel dağılımında ise AT yaklaşık %65 ile ilk sırada yer alırken bunu %13 ile Kuzey Amerika ve Japonya izlemiştir.

1990 yılında uygulamaya konulan ve DTSŞ'ne kullandırılan Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredisi, 28.10.1989 tarihinden önce Özel İhracat Reeskont Kredisi olarak kullandırılmıştı. 1992 yılında yaklaşık 1.6 trilyon TL. değerinde kullandırılan bu kredi 1993 yılında %94 oranında artarak 3.1 trilyon TL.'na ulaşmıştır. Öte yandan ayni yıl söz konusu kredinin TC. Merkez Bankası tarafından sağlanan kısmı 550 milyar TL. ile sınırlı kaldığından yıl içinde Eximbank kredi için kendi kaynaklarından destek vermiştir.

1992 yılında faaliyete geçen DTSŞ Kısa Vadeli Döviz Kredisi miktarı ise 1993 yılı itibariyle 479 milyar TL'dır.

Yine 1992 yılında faliyete geçen İhracat Finansman Kredisi çerçevesinde söz konusu yıl sonu itibariyle 112 firmaya 312,6 milyon ABD dolarlık FOB İhracat Taahhüdü karşılığı 573.5 milyar TL kredi kullandırılmıştır.

İhracat Finansman Kredisinin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payı %22'lik oranla demir çelik ve madeni eşya sanayinin aldığını, bunu %18 ile tekstil ve deri sanayinin, %17 ile ise hazır giyim sanayinin izlediğini görmek mümkündür. Söz konusu kredinin bölgesel dağılımında ise 1992 yılı itibariyle AT'nun %65 ile ilk sırada yer aldığı ve bunu %11 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın, %9'luk bir payla ise Kuzey Amerika ve Japonya'nın izlediği görülmektedir. Bu kredi çok uluslu anlaşmalar çerçevesinde Ocak 1992'de DFİF primleri uyuglamasının kaldırılmasıyla ortaya çıkan finansman ihtiyacının karşılanması işlevini göstermesi açısından da önemlidir.

Geçtiğimiz yıl faaliyete geçen Hedef Pazar İhracat kredisi çerçevesinde Eximbank yıl sonu itibariyle 211.1 milyon ABD doları FOB ihracat taahhüdü karşılığı 1.7 trilyon TL. kredi kullandırmıştır.

Eximbank kredi programı içinde önemli yeri olan kredi türlerinden biri de Alıcı Kredileridir. Alıcı Kredileri ile ilgili yıllar itibariyle gelişmeler incelendiğinde bu kredilerin özellikle dünya ticaretine yeni açılan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Doğu Avrupa Ülkelerine girmemizde büyük rol oynadığını söylemek mümkündür.

İlk olarak 1989 yılında Sovyetler Birliği ile uygulanmaya başlayan Alıcı Kredileri'nden günümüzde bütün Türk Cumhuriyetleri yararlanabilmektedir. 1993 yılı sonu itibariyle 13 ülkeye kullandırılan alıcı kredilerinin tutarı 813.9 milyon ABD dolarını bulmuştur. Böylece 1993 yılında Alıcı Kredileri bir önceki yıla göre yaklaşık %10'luk bir artış göstermiştir. Bu ülkelere verilen kredi miktarları yıllar itibatriyle Tablo 5'de yer almaktadır.

TABLO 5: Türk Eximbank Alıcı Kredileri. (Milyon ABD Doları)

Ülkeler	Yürürlük Tar.	Kredi Tutarı	1992 Yılı İtibariyle Kullandırım
SSCB/Rusya Fed.		1.150	599.3
- 1. Kredi *	18.04.1989	150	144.7
- 2. Kredi	28.07.1989	150	147.9
- 3. Kredi	20.12.1990	300	194.6
- TMO	28.05.1991	200	112.2
- Yatırım **	13.07.1990	350	-
ROMANYA I	10.05.1990	50	45.7
ROMANYA II **	31.03.1993	75	-
SURİYE	03.08.1990	15	7.0
ARNAVUTLUK	01.02.1991	15	13.9
CEZAYİR	25.10.1990	100	99.5
BULGARİSTAN	20.12.1990	50	20.9
TUNUS	14.08.1991	40	1.3
MACARİSTAN	09.11.1991	10	0.1
ÇEKOSLAVAKYA **	28.05.1992	20	-
NAHCIVAN I	03.06.1992	10	9.7
NAHCIVAN II	16.04.1993	10	5.0
KIRGIZİSTAN	15.01.1993	1.8	1.6
TÜRKMENİSTAN	25.01.1993	15	2.1
AZERBAYCAN	21.04.1993	30	7.7
TOPLAM		1.591.8	813.9

* Geri ödenmeyen miktar uluslararası piyasalarda satılmış olup risk yoktur.
** Anlaşma tarihi, henüz yürülüğe girmemiştir.
Kaynak: Türk Eximbank 1993 yılı Faaliyet Raporu.

Yukarıda belirtilen kredi programlarına ek olarak Türk Eximbank'ın Kredi Programı çerçevesinde İslam Kalkınma Bankası bünyesinde kurulan UVTFF'na da aracılık yaprığı belirtilmişti. 1993 yılı sonu itibatiyle Eximbank'ça İslam Konferansı Teşkilatına üye ülkelere yönelik ihracat için sağlanan finansman imkanı 162.5 milyon ABD dolarına ulaşmıştır (Türk Eximbank,1993:16)

Kredi programları dışında Eximbank tarafından uygulanan garanti programının ilki, Libya Köprü Döviz Kredi Garantisi'dir. Bu program yurt dışı müteahhitlik sektörüne yönelik olup, program çerçevesinde verilen teminat mektupları 1991 yılında 41 milyon ABD doları iken 1993 yılı sonunda 128.7 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Yıl sonu itibariyle toplam 14.6 milyon ABD doları tutarında teminat mektubu tazmin edilmiştir.

Körfez Krizi nedeniyle Irak ve Kuveyt'ten alacağı olan ihracatçı ve müteahhit firmaların zararlarını karşılamaya yönelik Irak Kredi ve Garanti Programı çerçevesinde ise 1992 yılı sonu itibariyle 33.6 milyon ABD doları karşılığı TL ödemede bulunulmuş ve müteahhit firmalar lehine 123.8 milyon ABD doları tutarında teminat mektubu düzenlenmiştir.

Kredi ve garantı programları yanında Eximbank'ın son yıllarda sigorta faaliyetlerine de büyük ölçüde ağırlık verdiğini söylemek mümkündür. Sigorta faaliyetleri incelendeğinde, Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası kapsamına alınan sevkiyat tutarı 1991 yılında 57.3 milyon ABD doları iken bu değerin 1993 yılında yaklaşık 25 kat artarak 1.5 milyar ABD dolarına yükseldiği görülmektedir.

Spesifik İhracat Kredi Sigortası çerçevesinde ise 1990 yılında 57 milyon ABD dolar tutarındaki ihracat işlemi sigorta kapsamına alınmışken (Körfez krizi nedeniyle bazı ihaleler sonuçlandırılamamıştır) bu değer 1991'de 59.3 milyon ABD dolarına 1992'de ise fazla artış olmaksızın 59.8 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. 1993 yılı sonunda gerçekleşen sigorta tutarının ise 40.8 milyon ABD doları olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Günümüzde ihracatın arttırılmasının Türkiye açısından önemi açıktır. İhracatın teşvik edilmesi amacıyla özellikle 1980 sonrası dönemde yoğun bir çaba sarfedildiği belirtilebilir. Başlangıçta ihracatta vergi iadesi gibi doğrudan teşviklerle konuya yaklaşılırken, Turkiye'nin GATT'a olan yükümlülüğü çerçevesinde parasal teşviklerin kaldırılmasının da etkisi ile ihracatta kredi sistemi önemli bir unsur haline gelmiştir. Özellikle 1988 yılından itibaren Eximbank'ın kurulması ile bu konuda bir uzmanlaşmaya gidildiği ve kredi sisteminin ihracat sigorta ve garanti sistemi ile bütünleştiği görülmektedir.

Türkiye'de gerek 1980 öncesi gerekse sonrası dönemlerde Merkez Bankası ve Mevduat Bankalarınca açılan ihracat kredilerinin ihracatçıya maliyeti, vergi resim ve harç istisnası, faiz farkı fonundan yapılan ödemeler ve KKDF ile ucuzlatılmaya çalışılmıştır. Daha çok DTSŞ'leri tarafından kullanılan bu kredilerin faiz oranlarının düşük tutulması ve bürokrasinin en aza indirilmesine yönelik çalışmalar ihracatın teşviki ve kredi kullanımının yoğunlaşması yönünde yararlı olmuştur.

1990 yılında uygulamadan kaldırılan Merkez Bankası Kredilerinde yıllar itibariyle zaman zaman aksamalar hatta duraklamalar olduğu görülmüştür. Merkez Bankası kaynaklarına dayalı ihracatın finansmanındaki bu dengesizlik programın uygulandığı dönemlerde, dış pazarlarda tutunma çabası içinde olan ihracatçılar için önemli sorunlar yaratmıştır.

1980 yılından itibaren ihracat kredilerinde Mevduat Bankalarının fonksiyonunun artması ülkemizde ihracatın finansmanına ve arttırılmasına bankacılık kesimin de önemli bir katkı sağladığının göstergesidir. Öte yandan, Eximbank kuruluncaya değin, toplam ihracat kredileri mutlak olarak artıyor görünse de toplam ihracat ve toplam krediler içindeki payı giderek azalmıştır.

1988 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan Türk Eximbank ihracatın finansmanında dünyadaki örneklerinde olduğu gibi önemli roller üstlenmiştir.

Türk Eximbank başlangıçta toplam ihracatın yaklaşık %4'ünü finanse edebilirken bu deger 1993 yılında %25'e ulaşmıştır. Bankanın ihracatın finansmanı içindeki payı arttıkça etkinliği de artmaktadır.

Ayrıca Eximbank tarafından yapılan açıklamalarda gelecek dönemde gelişmiş ülkelerin uyguladıkları tüm finans yöntemlerinin uygulanarak teşviklerin genişletileceği belirtilmektedir. Yine gelecek dönemde proje bazında alıcı kredileri programı ile 180 gün vadeli KOBİ ihracat kredisi programının yürülüğe girmesi planlanmaktadır.

Öte yandan 1994 yılına gelindiğinde Eximbank'ın önemli sorunlar ile karşı karşıya olduğu da dikkati çekmektedir. Bunlardan en önemlisi kaynak sorunudur. Eximbank kredilerinin kaynağını Merkez Bankası reeskontlarının ve Hazine kaynaklarının oluşturuyor olması sıkı para ve maliye politikaları nedeniyle enflasyonist süreçte yaşanan kaynak yetersizliğinin Eximbank'ı da olumsuz etkilemesine neden olmaktadır. Böylece Eximbank kısıtlı imkanlar içinde çalışmaya zorlamaktadır. Örneğin 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisi ile Eximbank kaynaklarının tıkanması krizin önemli çıkış yollarından birisi olan ihracatın da tıkanması anlamına gelmektedir.

İkinci önemli sorun ise iç piyasa faiz oranlarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum Eximbank'ı da faiz arttırımına zorlamaktadır. Gerçekten de ihracatçılar açısından finansman kaynağı kadar bu kaynağın gerçekçi maliyetlerde olması da çok önemlidir. Yüksek maliyetli bir finansman kaynağı ile dış pazarlarda tutunma şansı da azalmaktadır.

İhracatçı açısından diğer önemli bir konu ise sağlanan kaynağın sürekli ve güvenilir olmasıdır. İhracatçı Eximbank kaynaklarına güvenerek her zaman planlamasını yapabilmelidir. Gerçekte bu sorun 1980 yılından beri ihracatçıların sürekli yaşadığı bir sorunudur.

Dünyadaki uygulamaları incelendiğinde Eximbankların temel amaç ve görevlerinin kısa vadeli ihracat kredisinden çok orta ve uzun vadeli krediler açmak, ihracat sigorta programlarını geliştirmek olduğu görülmektedir. Eximbank'ta 1994 yılı itibariyle söz konusu programları uygulamaya koymakla birlikte bu programların kısa sürede geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Bunlara ek olarak, ihracatın finansmanında sadece bankacılık sistemi içinde parasal teşviklerle sınırlı kalınmamalı, future, hedging ve option gibi modern finans tekniklerine de açık olunmalıdır.

Sonuç olarak ihracatın ülke için önemi, bu konudaki çabaların etkin ve istikrarlı uygulamalar ile desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun gerekleri yerine getirildiği sürece ihracatı geliştirmek mümkün olacaktır.

SUMMARY

Financing export is crucial to promote export especially in the production and marketing steps. Export financing is provided predominantly by the export credits of bank.

Export credits have been used as one of the major incentives since 1980 with the adoption of export oriented economic policies by the government.

It is possible to classify the export credits in three groups: The Central Bank Export Credits, Commercial Bank Export Credits, Türk Eximbank Credits.

The Central Bank and Commercial Bank Export Credits had been used since 1968 and these credits had been started to be used more extensively after 1980 to promote exports in Turkey. However, Central Bank Export Credits was canceled in 1990. Today, Türk Eximbank, which was introduced to exporters as a new export credit source in 1987, has an important role in export financing providing credit, guarantee and insurance services.

KAYNAKÇA

ALPAN Şule ve Diğerleri.; **İhracat Kredi Sigortası ve Türkiye Değerlendirmesi**, İGEME Yayını, Kasım 1987.

AKTUĞLU Metin.; "Türkiye'de İhracat Kredileri ve Türk Eximbank Uygulamaları", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 27, Sayı: 9, Eylül 1990.

BAYKAL Olcay, İlyas GÜLMEZ, **24 Ocak Kararlarından Sonra İhracatımızdaki Gelişmelerin Çeşitli Açılardan Analizi**, MPM Yayınları: 370, Ankara 1988.

DPT, **Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerin Teşviki Politikaları**, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, Ankara, Mart 1990.

FIĞLALI Ayşegül, **1984-1987 Dönemlerinde İmalat Sanayii İhracatında Teşvik Tedbirlerinin Etkileri Üzerine Bir Çalışma**, TC. Başbakanlık HDTM Yayınları, Ankara, Ekim 1988.

İBRAHİMHAKKIOĞLU Nedim.; **Planlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası**, HDTM, İGEME Yayını No: 107, Ankara, Eylül 1986.

T.C. MERKEZ BANKASI.; Çeşitli Yıllara Ait Faaliyet Raporları.

TOGAN Sübidey.; **1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu**, Türk Eximbank Araştırma Dizisi 1, Ankara 1992.

TÜRK EXİMBANK Kredi, Garanti ve Sigorta Broşürü.

TÜR EXIMBANK Garanti Programları Broşürü.

TÜRK EXIMBANK, Sigorta Programları Broşürü.

TÜRK EXIMBANK 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, Yılı Faaliyet Raporları.

TÜRK EXIMBANK, I.Uluslararası İhracat Sempozyumu, Temmuz 1992.

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, 1992, 1993, Yıllıkları.

YAPI VKREDİ BANKASI, **İhracatı Teşvik Tedbirleri**, Binbirdirek Matbaacılık, İstanbul 1982.

YETİM Kemal, MADAZLI Murat.; "Eximbank Kredileri", **Kalkınma Dergisi**, Şubat 1994.